

فارس هشتمی

مؤلف :
حمید طالب تبار

فهرست

صفحه	عنوان	صفحه	عنوان
۱۰۹	بخش دوم (بررسی دانش‌های ادبی و زبانی) -----	۷	بخش اول (معنی شعرها و نثرها) -----
۱۱۰	درس اول: ساختار زبان -----	۹	ستایش -----
۱۱۱	تمرین‌های مربوط به زبان و ساختار آن -----	۱۶	درس اول: پیش از اینها -----
۱۱۲	پرسش‌های چهارگزینه‌ای مربوط به زبان و ساختار آن -----	۲۱	حکایت: به خدا چه بگویم؟ -----
۱۱۴	پاسخ تشریحی تمرین‌های مربوط به زبان و ساختار آن -----	۲۲	درس دوم: خوب جهان را ببین -----
۱۱۵	پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای مربوط به زبان و ساختار آن -----	۲۷	صورتگر ماهر -----
۱۱۶	درس دوم: تشبیه -----	۲۹	روان‌خوانی: جوانه و سنگ -----
۱۱۷	تمرین‌های مربوط به آرایه تشبیه -----	۳۲	درس سوم: ارمغان ایران -----
۱۱۸	پرسش‌های چهارگزینه‌ای مربوط به آرایه تشبیه -----	۳۸	حکایت: فوت کوزه‌گری -----
۱۲۰	پاسخ تشریحی تمرین‌های مربوط به آرایه تشبیه -----	۳۹	درس چهارم: سفر شکفتن -----
۱۲۱	پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای مربوط به تشبیه -----	۴۳	شعرخوانی: شوق مهدی (عج) -----
۱۲۲	درس سوم: واج‌آرایی -----	۴۶	درس پنجم: آزاد -----
۱۲۳	تمرین‌های مربوط به آرایه واج‌آرایی -----	۴۸	درس ششم: راه نیک‌بختی -----
۱۲۴	پرسش‌های چهارگزینه‌ای مربوط به آرایه واج‌آرایی -----	۵۱	درس هفتم: آداب نیکان -----
۱۲۶	پاسخ تشریحی تمرین‌های مربوط به آرایه واج‌آرایی -----	۵۹	حکایت: خودشناسی -----
۱۲۷	پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای مربوط به واج‌آرایی -----	۶۱	درس هشتم: آزادگی -----
۱۲۸	درس چهارم: جمله، فعل و نقش‌های دستوری -----	۶۵	روان‌خوانی: آقامهدی -----
۱۳۲	تمرین‌های مربوط به جمله، زمان فعل، فعل‌های گذرا و ... -----	۶۸	درس نهم: نوجوان باهوش و ... -----
۱۳۵	پرسش‌های چهارگزینه‌ای جمله، فعل و ... -----	۷۲	درس دهم: قلم سحرآمیز -----
۱۴۱	پاسخ تشریحی تمرین‌های مربوط به جمله، فعل و .. -----	۷۳	دونامه: -----
۱۴۶	پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای جمله، فعل و ... -----	۷۵	حکایت: نام خوش‌بو -----
۱۴۹	درس ششم: ادبیات اندرزی یا تعلیمی -----	۷۶	درس یازدهم: پرچم‌داران -----
۱۵۰	تمرین‌های مربوط به ادبیات اندرزی یا تعلیمی -----	۷۹	شعرخوانی: ای وطن من -----
۱۵۲	پرسش‌های چهارگزینه‌ای مربوط به ادبیات تعلیمی -----	۸۴	درس دوازدهم: شیر حق -----
۱۵۳	پاسخ تشریحی تمرین‌های مربوط به ادبیات تعلیمی -----	۸۷	حکایت: ان‌شاءالله -----
۱۵۴	پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای مربوط به ادبیات تعلیمی -----	۸۹	درس سیزدهم: ادبیات انقلاب -----
۱۵۵	درس هفتم: گروه اسمی -----	۹۲	درس چهاردهم: یاد حسین (ع) -----
۱۵۷	تمرین‌های مربوط به گروه اسمی -----	۹۵	روان‌خوانی: شوق آموختن -----
۱۵۹	پرسش‌های چهارگزینه‌ای مربوط به گروه اسمی -----	۹۸	درس پانزدهم: درس آزاد -----
۱۶۱	پاسخ تشریحی تمرین‌های مربوط به گروه اسمی -----	۱۰۰	درس شانزدهم: پرندۀ آزادی -----
۱۶۳	پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای گروه اسمی -----	۱۰۲	کودکان سنگ -----
۱۶۴	درس هشتم: مثنوی -----	۱۰۴	درس هفدهم: راه خوشبختی -----
۱۶۶	تمرین‌های مربوط به قالب مثنوی -----	۱۰۷	روان‌خوانی: آن سوی پنجره -----
۱۶۷	پرسش‌های چهارگزینه‌ای قالب مثنوی -----	۱۰۸	نیایش -----
۱۶۹	پاسخ تشریحی مربوط به تمرین‌های مثنوی -----		

صفحه	عنوان
۲۲۱	بخش سوم (پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس به درس)---
۲۲۲	درس اول: ستایش و پیش از اینها
۲۲۸	پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس اول
۲۳۱	درس دوم: خوب جهان را ببین و ...
۲۳۷	پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس دوم
۲۳۹	درس سوم: ارمغان ایران و حکایت
۲۴۳	پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس سوم
۲۴۵	درس چهارم: سفر شکفتن
۲۴۹	پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس چهارم
۲۵۱	درس ششم: راه نیک‌بختی
۲۵۴	پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس ششم
۲۵۶	درس هفتم: آداب نیکان
۲۶۱	پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس هفتم
۲۶۳	درس هشتم: آزادگی
۲۶۷	پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس هشتم
۲۶۹	درس نهم: نوجوان باهوش و ...
۲۷۳	پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس نهم
۲۷۵	درس دهم: قلم سحرآمیز و ...
۲۷۸	پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس دهم
۲۸۰	درس یازدهم: پرچم‌داران و ...
۲۸۴	پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس یازدهم
۲۸۶	درس دوازدهم: شیر حق
۲۸۹	پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس دوازدهم
۲۹۰	درس سیزدهم: ادبیات انقلاب
۲۹۳	پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس سیزدهم
۲۹۴	درس چهاردهم: یاد حسین و ...
۲۹۷	پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس چهاردهم
۲۹۸	درس شانزدهم: پرنده آزادی و کودکان سنگ
۳۰۱	پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس شانزدهم
۳۰۲	درس هفدهم: راه خوشبختی و ...
۳۰۷	پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس هفدهم

صفحه	عنوان
۱۷۱	پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای مثنوی
۱۷۲	درس نهم: صفت بیانی
۱۷۴	تمرین‌های مربوط به صفت بیانی
۱۷۵	پرسش‌های چهارگزینه‌ای صفت بیانی
۱۷۷	پاسخ تشریحی تمرین‌های صفت بیانی
۱۷۸	پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای صفت بیانی
۱۷۹	درس دهم: جناس
۱۸۰	تمرین‌های آرایه جناس
۱۸۲	پرسش‌های چهارگزینه‌ای آرایه جناس
۱۸۴	پاسخ تشریحی تمرین‌های آرایه جناس
۱۸۵	پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای جناس
۱۸۶	درس یازدهم: صفت اشاره و صفت شمارشی
۱۸۸	تمرین‌های مربوط به صفت اشاره و صفت شمارشی
۱۸۹	پرسش‌های چهارگزینه‌ای صفت اشاره و شمارشی
۱۹۱	پاسخ تشریحی تمرین‌های صفت اشاره و شمارشی
۱۹۳	پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای صفت‌های اشاره و شمارشی
۱۹۴	درس دوازدهم: صفت پرسشی و صفت تعجبی
۱۹۶	تمرین‌های مربوط به صفت پرسشی و تعجبی
۱۹۷	پرسش‌های چهارگزینه‌ای صفت‌های پرسشی و تعجبی
۱۹۹	پاسخ تشریحی تمرین‌های صفت پرسشی و تعجبی
۲۰۰	پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای صفت‌های پرسشی و تعجبی
۲۰۱	درس سیزدهم: کنایه
۲۰۲	تمرین‌های مربوط به آرایه کنایه
۲۰۳	پرسش‌های چهارگزینه‌ای کنایه
۲۰۵	پاسخ تشریحی تمرین‌های کنایه
۲۰۶	پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای کنایه
۲۰۷	درس چهاردهم: ردیف
۲۰۸	تمرین‌های ردیف
۲۰۹	پرسش‌های چهارگزینه‌ای ردیف
۲۱۱	پاسخ تشریحی تمرین‌های ردیف
۲۱۲	پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای ردیف
۲۱۳	درس شانزدهم: صفت مبهم
۲۱۴	تمرین‌های صفت مبهم
۲۱۵	پرسش‌های چهارگزینه‌ای صفت مبهم
۲۱۷	پاسخ تشریحی تمرین‌های صفت مبهم
۲۱۸	پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای صفت مبهم
۲۱۹	درس هفدهم: ترجمه

مقدمه

به نام خدا

«خدا را بر آن بنده، بخشایش است که خلق از وجودش در آسایش است»

خداوند بزرگ را دوچندان سپاسگزارم که توانستم با کمی وقت و دشواری‌های بسیار که در مسیر راه وجود داشت، فارسی هشتم را به موقع تألیف کنم و به تمام دوستداران زبان فارسی سرزمینم، تقدیم نمایم. این کتاب از سه بخش، تشکیل شده است:

- ۱- بخش اول: مربوط می‌شود به شرح و بررسی لغت‌ها، شعرها و نثرهای دشوار، به ترتیب درس‌ها.
 - ۲- بخش دوم: اختصاص دارد به بررسی تمام دانش‌های زبانی و ادبی، همراه با تمرین‌ها و پرسش‌های چهارگزینه‌ای با پاسخ تشریحی.
 - ۳- بخش سوم: طراحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس به درس، به صورت دستور، لغت، مفهوم، آرایه‌های ادبی و .. همراه با پاسخ تشریحی.
- در پایان، قدردان لطف و محبت آن‌هایی هستم که همواره یار و یاور بنده در تألیف این کتاب بوده‌اند؛ از آن جمله:

دوست گرامی آقای کمال حسینی (از کردستان) که بدون هیچ چشم داشتی، این کتاب را با دقت بسیاری، ویراستاری علمی کرده‌اند؛ همراه همیشگی ام آقای جواد باحشمت جویباری (از مازندران) که ویراستار بخشی از کتاب بوده‌اند؛ خانم‌ها آزاده و آویشن امیدمهر که هم‌چون گذشته، دلسوزانه، کتاب را ویراستاری کرده‌اند؛ آقای علیرضا چنگیزی، خانم شهناز عبادتی، آقای سیدجمال طباطبایی‌نژاد، آقای ستار جانعلی‌پور ویراستار (از رشت) و آقای تیمور رضایی که پیشنهادهای سازنده‌ای داده‌اند.

هم‌چنین از آقای خدایار مبین، آقای خاتمی (مدیر فروش)، خانم مرادی (مدیر تولید)، خانم فیروزه مرادی (حروف‌چین)، خانم سمانه ایمان‌فرد (طراح)، خانم مینا هرمزی (طراح جلد) و خانم رویا صدر، سپاسگزارم که در چاپ این کتاب، نقش بسزایی داشته‌اند.

همواره، منتظر پیشنهادهای بجای شما عزیزان خواهم ماند.

پاینده باشید!

حمید طالب‌تبار

بخش اول

شرح و معنی تمام بیت‌ها و جمله‌های
دشوار کتاب به ترتیب درس‌ها

ستایش

وی طلعت روی تو زینت ده عنوان ما

ای نام نکوی تو، سردفتر دیوان ما

تاریخ ادبیات

مستوره کردستانی: (۱۲۶۴ - ۱۲۲۰ هـ. ق) «ماه شرف خانم» فرزند ابوالحسن مستوره کردستانی، متولد ۱۲۲۰ قمری در شهر سنندج، شاعری است که به دو زبان فارسی و کردی، شعر سروده است. او را نخستین زن تاریخ‌نویس کرد در ایران، شمرده‌اند. «دیوان شعر» و «تاریخ اردلان» از آثار اوست.

ای نام نکوی تو، سردفتر دیوان‌ها

وی طلعت روی تو، زینت ده عنوان‌ها

معنی: ای خدایی که نام خوب تو، سرآغاز تمام کتاب‌ها است و چهره درخشان تو، زینت‌بخش (زیبا کننده) هر عنوانی است.

➤ **طلعت:** درخشندگی

دیوان‌ها: کتاب‌های شعر شاعران

➤ **دفتر:** کتاب، مجموعه شعر و نوشته، دیوان

«به نام خدایی که جان آفرید»

برگرفته از: بوستان سعدی

قالب شعر: مثنوی

معنی واژه‌ها به ترتیب سطرها

➤ دستگیر: یاریگر، مددکار	➤ الهیت: خدایی
➤ کریم: بخشنده	➤ فرومانده: درمانده، عاجز شده، ناتوان
➤ خطابخش: کسی که اشتباهات انسان را نادیده می‌گیرد	➤ کینه: پایان و حقیقت چیزی، ذات
➤ پوزش‌پذیر: پذیرندهٔ پوزش	➤ ماهیت: حقیقت، ذات، چیستی
➤ پرستار: فرمانبردار، مطیع	➤ ماورا: پشت سر، آن سوی، در پی، آنچه در پشت چیزی باشد.
➤ بنی آدم: فرزندان آدم، انسان	➤ جلال: عظمت، بزرگی
➤ مرغ: پرنده	➤ بصیر: بینایی، بینش، چشم
➤ مور: مورچه	➤ مُنْتها (مُنْتَهی): به پایان رساننده، آخر
➤ بخت: بهره، قسمت، اقبال	➤ جمال: زیبایی، نیکویی
➤ اندر: در	➤ تأمل کردن: اندیشیدن، درنگ کردن
➤ خلیل: لقب حضرت ابراهیم (ع) به معنی دوست خالص	➤ صفا: پاکی، پاک‌دلی، پاکیزگی، خلوص
➤ نیل: رودخانه‌ای بزرگ در کشور مصر	➤ مُحال: ناشدنی، غیرممکن
➤ متفق: هم‌فکر، هم‌رأی، هم‌داستان	

➤ **نقته‌های ستاره‌دار در آخر کتاب درسی معنی شده‌اند.**

محوای شما

این درس، مانند تمام درس‌های آغازین کتاب‌های فارسی، مناجات (تحمیدیه) است. راز و نیاز با خداوندی که آرامش‌بخش دل‌هاست و کارگشای همهٔ مشکلات بندگانش می‌باشد.

شاعر در این شعر به آگاهی و عظمت خداوند اشاره می‌کند و می‌داند که انسان‌ها نمی‌توانند بزرگی خداوند را سپاس بگویند و وجودش را بشناسند. خداوند از همه چیز و همه کس آگاه است، پس انسان‌ها باید در مسیر پاکی و درستی گام بردارند و این کار با پیروی کردن از پیامبر (ص) امکان‌پذیر می‌گردد.

معنی بیت‌ها

بیت ۱: به نام خدایی که جان آفرید / سخن گفتن اندر زبان آفرید

معنی: به نام خدایی [آغاز می‌کنم] که به انسان، جان بخشید و سخن گفتن را به او یاد داد.

آرایه: زبان ← مجاز از دهان / تلمیح دارد به آیه‌های «خَلَقَ الْإِنْسَانَ، عَلَّمَهُ الْبَيَانَ» (= انسان را آفرید و به او بیان (= سخن گفتن) آموخت).

نکته دستوری: این بیت از سه جمله تشکیل شده است که در جملهٔ اول، فعل «آغاز می‌کنم» محذوف است. / سخن گفتن ← مفعول

نکته تاریخی: کاربرد «اندر» به جای «در».

توضیح بیشتر

تلمیح: اشاره به آیه، حدیث و داستان در شعر یا نثر؛ یعنی نویسنده یا شاعر در اثرش به مفهوم آیه یا حدیثی اشاره کند یا این‌که، یکی از داستان‌های عاشقانه، عارفانه و قرآنی را بیان کند؛ مانند:

قصه‌های عشق مجنون می‌کند

بنی حدیثِ راهِ پُر خون می‌کند

این بیت تلمیح دارد به داستان عاشقانه لیلی و مجنون که در ادبیات فارسی، بسیار معروف است.

باز جوید روزگار وصل خویش

هر کسی کاو (= که او) دور ماند از اصل خویش

این بیت به بازگشت انسان به سوی خداوند اشاره دارد و تلمیح دارد به آیه «إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ»

بیت ۲: خداوندِ بخشندهٔ دسـتگیرِ کریمِ خطابخشِ پوزش‌پذیر**معنی:** خداوندی که انسان را در کارها، یاری می‌کند و خطاهایش را نادیده می‌گیرد و عذرش را می‌پذیرد.**آرایه:** دستگیر ← کنایه از یاری کننده / تکرار مصوت (صدای) «ب» ← واج‌آرایی / تکرار حرف «ش» ← واج‌آرایی
نکته دستوری: بخشنده، دستگیر، خطابخش و پوزش‌پذیر، صفت هستند و بیت از چهار ترکیب وصفی تشکیل شده است:

۱- خداوند بخشنده ۲- [خداوند] دستگیر ۳- کریم خطابخش ۴- [کریم] پوزش‌پذیر

بیت ۳: پرستارِ امرش همه چیز و کس بنی آدم و مرغ و مور و مگس**معنی:** همه موجودات، مطیع و فرمانبردارِ دستورِ خداوند هستند.**آرایه:** مرغ، مور و مگس ← مراعات نظیر / بنی آدم و مرغ و مور و مگس ← مجازاً همه موجودات**نکته دستوری:** بیت، یک جمله دارد. / همه چیز و کس، نهاد و پرستار امرش، مُسند است. فعل «هستند» هم در بیت، حذف شده است.
بیت ۴: یکی را به سر، برنهد تاجِ بخت یکی را به خاک اندر آرد ز تخت**معنی:** خداوند هر کسی را بخواهد به اوج بزرگی و عظمت می‌رساند و هر کسی را که بخواهد عظمتش را می‌گیرد و به پستی و خواری می‌رساند.**آرایه:** تاج بر سر نهادن ← کنایه از به عظمت و خوشبختی رساندن / تاج بخت ← اضافهٔ تشبیهی / از تخت به خاک آوردن ← کنایه از پست کردن / بخت و تخت ← جناس / این بیت تلمیح دارد به آیه «تُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَ تَذِلُّ مَنْ تَشَاءُ» (= هر کس را بخواهی، عزت می‌دهی و هر که را بخواهی پست می‌کنی). / سر، تاج و تخت ← مراعات نظیر / مفهوم کنایی «تاج بر سر نهادن» و «از تخت به خاک آوردن» ← تضاد
نکته دستوری: بیت، دو جمله دارد. / «را» در مصراع اول، فَكِّ اضافه است ← تاج بخت [را] به سر یکی، برنهد. / «را» در مصراع دوم، نشانهٔ مفعول است.**مفهوم بیت** ← خدا هر کس را بخواهد به عظمت و بزرگی می‌رساند و یا هر کس را بخواهد به خفت و خواری می‌رساند.

با بیت‌های زیر قرابت معنایی دارد. (= ارتباط معنایی دارد.)

عزیز تو خواری نبیند ز کس
یکی را ز چاه اندر آری به ماه
گروهی بر آتش برَد ز آب نیلعزیزی و خواری تو بخشی و بس
یکی را ز ماه اندر آری به چاه
گلستان کند آتشی بر خلیل

جناس: به کلمه‌هایی گفته می‌شود که دارای حروفی مشترک هستند و از يك جنس می‌باشند؛ مانند:

همدم گل نمی‌شود یادِ سَمَن نمی‌کند

سرو چمان من چرا میل چمن نمی‌کند

چمن با سمن ← جناس ناقص اختلافی (= اختلاف در حرفِ اوّل)

چمان و چمن ← جناس افزایشی (= چمان يك حرف بیشتر از چمن دارد.)
برای آشنایی بیشتر با آرایه جناس به بخش دوم همین کتاب (= درس دهم) مراجعه کنید.

توضیح بیشتر

«را» فَلَکِ اضافه، بین مضاف و مضاف‌الیه می‌آید و مضاف‌الیه را بر مضاف مقدم می‌کند؛ یعنی اوّل مضاف‌الیه می‌آید و بعد، مضاف می‌آید؛ مانند: فَلَکِ را سَقَفِ بَشْکَافِیم ← سَقَفِ فَلَکِ را ...

بیت ۵: گلستان کند آتشی بر خلیل / گروهی بر آتش بَرَدَ ز آب نیل

معنی: [خداوند] آتش نمرود را بر ابراهیم (ع) گلستان می‌کند و فرعونیان را در آب نیل، غرق می‌کند و به دوزخ (جهنم) می‌برد.

آرایه: مصراع اوّل تلمیح دارد به آتش افکندن حضرت ابراهیم (ع) و به آیه ۶۸ سوره انبیا: «قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَّ سَلَامًا عَلٰی اِبْرَاهِیْمَ». مصراع

دوم تلمیح دارد به غرق کردن فرعونیان و از آن‌جا به آتش جهنم فرستادن آن‌ها. / آتش و آب ← تضاد
بیت ۶: به درگاه لطف و بزرگیش بر / بزرگان نهاده بزرگی ز سر

معنی: بزرگان در برابر خداوند، بزرگی و عظمتشان را فراموش می‌کنند و فروتنی و تواضع، اختیار می‌کنند.

آرایه: بر و سر ← جناس / از سر نهادن ← کنایه از: از یاد بردن / تکرار واژه بزرگی / تکرار «ب» و «ز» ← واج‌آرایی

نکته تاریخی: گاهی در گذشته، برای یک متمم، دو حرف اضافه می‌آوردند که به این نوع متمم، متمم تأکیدی می‌گفتند ← به درگاه لطف و بزرگیش بر (به و بر، دو حرف اضافه هستند).

مضموم بیت ← ترک غرور و خودخواهی در برابر خداوند (= فروتنی و تواضع کردن) با بیت‌های زیر قرابت معنایی (= ارتباط معنایی) دارد:

گمان کی بَرَدِ مردمِ هوشمند	که در سرگرانی (= بی‌اعتنایی) است قدر بلند؟
به دولت، کسانی سرفراختند	که تاجِ تکبّر (= غرور) بینداختند
گلّه ناز و تکبّر بینه، کمر بگشای	که چون تو سرو ندیدم که در قبا گنجد
بیت ۷: جهان مُتَّفِقِ بر الهیتش	فرومانده از کُنْهِ ماهیتش

معنی: انسان‌ها در اقرار به خدایی او، همفکر هستند، امّا از شناختِ ذاتِ خداوند، ناتوان می‌باشند.

آرایه: جهان ← مجازاً مردم جهان (انسان‌ها) / فروماندن ← کنایه از ناتوانی و بیچارگی

نکته دستوری: بیت دو جمله دارد که فعل «است» در پایان مصراع‌های اوّل و دوم، حذف شده است. / مُتَّفِقِ، مسند است (= جهان بر الهیتش، مُتَّفِقِ [است])

مضموم بیت ← انسان‌ها نمی‌توانند عظمت خدا را درک بکنند و او را توصیف کنند.

با بیت‌های زیر قرابت معنایی (= ارتباط معنایی) دارد:

بشر، ماورای جلالش نیافت	بصر، منتهای جمالش نیافت
هرچه در وصف تو گویند و کنند اندیشه	آن همه دون حق توست و برتر از آنی
نیابد بدو نیز، اندیشه راه	که او برتر از نام و از جایگاه
مرا سخن به نهایت رسید و فکر به پایان	هنوز وصف جمالت نمی‌رسد به نهایت

بیت ۸: بشـر، ماوراى جلالـش نیافتـت بَصْر، مُنتهـای جمالش نیافتـت

معنی: انسان، موجودی راه، بزرگتر، با عظمت‌تر و زیباتر از خداوند ندید. (انسان‌ها حقیقت جلال و جمال خداوند را درک نمی‌کنند.)

آرایه: جلال و جمال ← جناس / بَصْر ← مجازاً انسان / نیافتن به بصر نسبت داده شده ← تشخیص / بشر و بَصْر ← جناس
نکته دستوری: بیت، دو جمله دارد. / «ماورا» و «مُنتها»، مفعول هستند.

توضیح بیشتر

مجاز: هر واژه يك معنای اصلی و يك یا چند معنای غیر اصلی دارد؛ به معنای اصلی واژه، معنای حقیقی و به معنای غیر اصلی آن، معنای مجازی می‌گویند؛ کلمه‌ای که در معنای غیر حقیقی به کار رفته باشد؛ «مجاز» نامیده می‌شود؛ مانند:

سرِ آن ندارد امشب که برآید آفتابی چه خیال‌ها گذر کرد و گذر نکرد خوابی

در مصراع اول، «سر» در معنی واقعی خودش که جزئی از اندام انسان است، به کار نرفته است، بنابراین مجاز از «قصد و اندیشه» است؛ یعنی امشب، قصد و اندیشه‌ای ندارد که آفتاب، طلوع کند.

بیت ۹: تأمّل در آیینـه دل کنـی صفایی به تدریج، حاصل کنی

معنی: اگر به درون خودت (به دل) بیش‌تر توجه کنی، کم‌کم، وجودت پاک می‌شود.

توجه: از نگاه عارفان، زمانی دل مظهر تجلی نور خداوند می‌شود که از آلودگی‌ها پاک باشد.

آرایه: آیینـه دل ← اضافه تشبیهی (دل ← مُشَبّه / آیینـه ← مشبّه‌به)

نکته دستوری: بیت، دو جمله دارد. / آیینـه ← متمّم / آیینـه دل ← ترکیب اضافی / صفایی ← مفعول / به تدریج ← قید
بیت ۱۰: مُحال است سعدی که راهِ صفا توان رفت جز بر پی مصطفی

معنی: [ای] سعدی، پاک شدن از آلودگی‌ها، جز با پیروی از شیوه پیامبر (ص)، غیرممکن است.

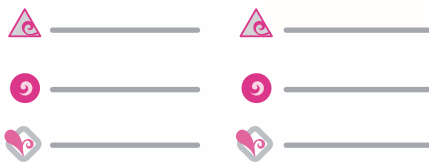
□ مصطفی ← برگزیده و خالص و پاک شده، لقب پیامبر (ص)

نکته دستوری: بیت، سه جمله دارد. / سعدی ← منادا (حرف ندا هم محذوف است).

واژه‌های مهم

خطابخش - پوزش‌پذیر - متّفق - الهیتش - گنه - ماهیتش - ماورای جلالش - بَصْر - مُنتهای جمالش - تأمّل - صفایی - به تدریج - حاصل - مُحال - مصطفی

نمودار قالب شعر

این شعر در قالب مثنوی سروده شده است.

چشم دل بازکن که جان بینی

آنچه نادیدنی است، آن بینی

چشم دل باز کن که جان بینی آنچه نادیدنی است، آن بینی

معنی بیت: از راه دل و عرفان (بصیرت)، خداوند را ببین. حقیقت‌هایی را که با چشم ظاهری و مادی نمی‌توانی ببینی، از راه دل، درک می‌کنی.

آرایه: چشم دل ← تشخیص / جان و آن ← جناس / تکرار «ن» ← واج آرایه / چشم، دل و جان ←

مراعات نظیر

نکته دستوری: چشم دل، جان و آن، مفعول هستند.

تاریخ ادبیات

هاتف اصفهانی: سید احمد (درگذشت ۱۱۹۸ ه. ق) از شاعران دوره افشاریه و زندیه است. در سرودن غزل از سعدی و حافظ پیروی می‌کرد. «ترجیع‌بند» عرفانی وی نیز معروف است.

زیبایی آفرینش

فصل اول

درس ۱

پیش از اینها

شاعر: قیصر امین‌پور

قالب شعر: مثنوی

معنی واژه‌ها بر ترتیب بیت‌ها

➤ نیت: قصد، آهنگ، عزم	➤ پیش از اینها: قبلاً، در گذشته
➤ دلگیر: ناراحت، غمگین	➤ خشت: آجر، آجر خام
➤ خلوت: دور از دیگران، تنهایی	➤ بُرج: ساختمان‌های بلند، قصر
➤ ریا: دورویی، نفاق (بی‌ریا: بدون دورویی)	➤ عاج: دو دندان پیش و بالایی فیل‌ها که بسیار گران بها است.
➤ بوریا: حصیری که از نی می‌سازند.	➤ طنین: آهنگ، انعکاس صدا
➤ گلیم: نوعی فرش	➤ نعره: فریاد بلند
➤ کینه: دشمنی، نفرت	➤ توفنده: پُر خروش، خروشان، غوغا کننده

محتوای شعر

این شعر به زبان امروزی و ساده و روان است و دارای لحن توصیفی می‌باشد. شاعر در این شعر، تجربه یک نوجوان را نسبت به جهان هستی و آفریننده آن مطرح می‌کند و در پایان با آفریننده هستی، صمیمی‌تر می‌شود. شاعر در این شعر به ما کمک می‌کند که نسبت به شناخت خداوند از اندیشه و تفکر خودمان بهره بگیریم و درک کنیم که خداوند بسیار مهربان و دوست‌داشتنی است. این شعر، در حقیقت، علاقه و ایمان ما را نسبت به خداوند بزرگ، تقویت می‌کند.

معنی بیت‌ها

بیت ۱: پیش از اینها، فکر می‌کردم خدا خانه‌های دارد میان ابرها

معنی: در گذشته فکر می‌کردم که خدا در میان ابرها خانه دارد و زندگی می‌کند.

نکته دستوری: بیت، دو جمله دارد. / خدا ◀◀ نهاد / خانه‌ای ◀◀ مفعول / میان ابرها ◀◀ قید

بیت ۲: مثل قصر پادشاه قصه‌ها خشتی از الماس و خشتی از طلا

معنی: آجرهای خانه‌اش مانند قصر پادشاه قصه‌ها، از الماس و طلا، ساخته شده است.

آرایه: مثل قصر ◀◀ تشبیه / الماس و طلا ◀◀ مراعات‌نظیر / تکرار «ب» در مصراع اول ◀◀ واج‌آرایی

نکته دستوری: قصر ◀◀ متمم

بیت ۳: پایه‌های بُرجش از عاج و بلور بر سر تختی نشسته با غرور

معنی: پایه‌های بُرجش (قصرش) از عاج فیل و بلورهای گران قیمت ساخته شده است و خدا بر روی تختی، با غرور و خودخواهی، نشسته است.

آرایه: از عاج و بلور بودن ◀◀ به کنایه، با ارزش و قیمتی بودن

نکته دستوری: بیت، دو جمله دارد. / پایه‌های بُرجش ◀◀ نهاد / سر و غرور ◀◀ متمم

بیت ۴: ماه، برق کوچکی از تاج او هر ستاره، پولکی از تاج او

معنی: [فکر می‌کردم] ماه، نور کوچکی از تاج خداست و ستاره‌ها در واقع، پولک‌های براق تاج خدا هستند.

آرایه: ماه به برق و ستاره به پولک، تشبیه شده است. / ماه و ستاره ← مراعات‌نظیر

نکته دستوری: این بیت دو جمله است که در پایان هر مصراع، فعل «است» حذف شده است.

بیت ۵: رعد و برق شب، طنین خنده‌اش سیل و طوفان، نعره توفنده‌اش

معنی: رعد و برق ترسناک، صدای خنده خداوند است و سیل و طوفان، همان فریاد بلند و وحشتناک او می‌باشد.

نکته دستوری: بیت از دو جمله تشکیل شده است که در پایان هر دو مصراع، فعل «است» حذف شده است.

بیت ۶: هیچ کس از جای او آگاه نیست هیچ کس را در حضورش، راه نیست

معنی: هیچ کس نمی‌داند که او در کجا زندگی می‌کند و هیچ کس هم اجازه دیدن او را ندارد.

آرایه: «را» و «راه» ← جناس / راه نیست (= نداشتن) ← کنایه از پذیرفته نشدن

نکته دستوری: بیت از دو جمله تشکیل شده است. / آگاه ← مُسند / راه ← نهاد / «را» در مصراع دوم، به معنی «برای»، حرف اضافه است.

/ «نیست» در مصراع دوم به معنی «وجود ندارد» است و فعل غیراسنادی است.

بیت ۷: آن خدا بی‌رحم بود و خشمگین خانه‌اش در آسمان، دور از زمین

معنی: آن خدایی که من در ذهن داشتم، بسیار سنگدل و عصبانی بود. او در آسمان خانه داشت و از مردم دور بود.

آرایه: آسمان و زمین ← مراعات‌نظیر و تضاد

نکته دستوری: بیت، سه جمله دارد: «بود» بعد از خشمگین و «است» در پایان مصراع دوم حذف شده است.

بیت ۸: بود، اما در میان ما نبود مهربان و ساده و زیبا نبود

معنی: خدا وجود داشت، اما از ما دور بود. او مهربان و صمیمی و زیبا نبود.

نکته دستوری: بیت سه جمله دارد. / «بود» و «نبود» در مصراع اول، به معنی «وجود داشتن» است و غیر اسنادی می‌باشد.

فعل «نبود» در مصراع دوم، اسنادی است و «مهربان و ساده و زیبا» مسند است.

بیت ۹: در دل او، دوستی جایی نداشت مهربانی هیچ معنایی نداشت

معنی: در وجود او، عشق و دوستی جا نداشت و نسبت دادن مهربانی و محبت به او بی‌معنی بود.

نکته دستوری: بیت از دو جمله تشکیل شده است. / جایی و هیچ معنایی ← مفعول

بیت ۱۰: هر چه می‌پرسیدم از خود از خدا از زمین از آسمان از ابرها

معنی: هر چه از دیگران درباره خودم، خدا، زمین و آسمان می‌پرسیدم،

توجه: این بیت، موقوف‌المعانی است، یعنی معنی این بیت با بیت بعدی کامل می‌شود.

آرایه: تکرار «ز» ← واج‌آرایی / زمین و آسمان ← مراعات‌نظیر

نکته دستوری: می‌پرسیدم، جمله چهار جزئی (= چهاربخشی) با مفعول و متمم است. / هر چه ← مفعول / خود، زمین، آسمان و ابرها ← متمم

بیت از یک جمله تشکیل شده است.

بیت ۱۱: زود می‌گفتند: «این کار خداست پرس و جو از کار او کاری خطاست»

معنی: زود می‌گفتند که این کارها مربوط به خدا، است و پرسیدن درباره کار خدا، اشتباه است.

آرایه: کار، سه بار تکرار شده است. / تکرار «ک» و «ر» ← واج آرایه

نکته دستوری: بیت از سه جمله تشکیل شده است. / عبارت بعد از «می‌گفتند»، مفعول است؛ چه چیز را می‌گفتند؟ ← این کار خداست ... / این ← نهاد / کار خدا ← مسند

بیت ۱۲: نیت من در نماز و در دعا ترس بود و وحشت از خشم خدا

معنی: قصد من از نماز خواندن و دعا کردن، فقط به خاطر ترس و وحشت از خشم خدا بود. (می‌ترسیدم که خدا از من عصبانی بشود).

آرایه: نماز و دعا ← مراعات نظیر / ترس، وحشت و خشم ← مراعات نظیر

نکته دستوری: بیت از دو جمله تشکیل شده است که فعل «بود» بعد از «خشم خدا» حذف شده است. / نیت من ← نهاد / ترس ← مسند / وحشت ← مسند

بیت ۱۳: پیش از اینها، خاطر من دلگیر بود از خدا در ذهنم این تصویر بود

معنی: در گذشته (قبلاً) من، همیشه ناراحت و غمگین بودم و فکر می‌کردم خدا همیشه به این شکل خشمگین و بی‌رحم و نامهربان است.

نکته دستوری: بیت، دو جمله دارد. / در مصراع اول «بود»، اسنادی است و در مصراع دوم «بود» به معنی «وجود داشتن» فعل غیراسنادی است؛ بنابراین، «این تصویر» نهاد است.

بیت ۱۴: تا که یک شب، دست در دست پدر راه افتادم به قصد یک سفر

معنی: تا این که یک شب به همراه پدرم به قصد یک سفر، حرکت کردم.

نکته دستوری: بیت، یک جمله دارد. / نهاد «من» حذف شده است. / «یک شب» و «دست در دست پدر» ← قید

بیت ۱۵: در میان راه، در یک روستا خانه‌های دیدیم، خوب و آشنا

معنی: در میان راه، به یک روستایی رسیدیم و در آنجا خانه‌ای را دیدیم که بسیار خوب بود و برای ما آشنا بود.

نکته دستوری: بیت، یک جمله دارد. / خانه‌ای ← مفعول / خانه‌ای خوب و آشنا ← دو ترکیب وصفی (= خانه‌ای خوب و آشنا را دیدیم)

بیت ۱۶: زود پرسیدم: «پدر، اینجا کجاست؟» گفت: «اینجا خانه خوب خداست»

معنی: زود پرسیدم [ای] پدر، این جایی که ما آمدیم، کجاست؟ [پدر] جواب داد: این‌جا، خانه خوب خدا (= مسجد)، است.

نکته دستوری: بیت دارای پنج جمله است. / پدر ← نهاد / اینجا ← نهاد / کجا ← مسند / اینجا ← نهاد / خانه خوب خدا ← گروه مسندی (= خوب ← صفت / خدا ← مضاف‌الیه)

بیت ۱۷: گفت: «اینجا می‌شود یک لحظه مانند گوشه‌ای خلوت، نمازی ساده خواند

معنی: گفت: «در این‌جا، می‌توان، لحظه‌ای را در گوشه‌ای تنها شد و از روی صداقت، نماز خواند و با خدا راز و نیاز کرد.»

– نماز ساده: نمازی که از ظاهرپرستی دور باشد.

نکته دستوری: بیت دارای چهار جمله است. / «اینجا» و «یک لحظه» ← قید / گوشه‌ای خلوت ← ترکیب وصفی و قید / نمازی ساده ← ترکیب وصفی و مفعول

بیت ۱۸: با وضویی دست و رویی تازه کرد با دل خود گفت و گویی تازه کرد

معنی: می‌توان با وضو گرفتن دست و روی خود را شاداب کرد و از راه دل خود با خدا حرف زد.

نکته دستوری: بیت از دو جمله تشکیل شده است.

بیت ۱۹: گفتمش: «پس آن خدای خشمگین خانه‌اش اینجاست؟ اینجا در زمین؟»

معنی: به پدرم گفتم: پس آن خدای خشمگین، خانه‌اش همین‌جاست؟ در زمینی که ما هستیم، خانه دارد؟

نکته دستوری: «ش» در «گفتمش» ← متمم (= به او گفتم)

بیت ۲۰: گفت: «آری خانه‌ او بی‌ریاست فرش‌هایش از گلیم و بوریاست

معنی: پدر گفت: درست است، خانه خدا از دورویی و ظاهرپرستی، دور است. فرش‌های خانه‌اش از گلیم و حصیر ساده است.

آرایه: فرش، گلیم و بوریا ← مراعات‌نظیر

نکته دستوری: بیت از چهار جمله تشکیل شده است. / «آری» در این‌جا، یک جمله است.

بیت ۲۱: مهربان و ساده و بی‌کینه است مثل نوری در دل آینه است

معنی: خداوند، مهربان و صمیمی است و از دشمنی و انتقام، دور می‌باشد و مانند نوری در دل انسان‌های خوب قرار دارد.

آرایه: مثل نوری ← تشبیه / دل آینه ← تشخیص / آینه، در این‌جا نماد «وجود انسان» است. (یعنی خدا در وجود انسان‌هاست.)

نکته دستوری: بیت، دو جمله دارد. / مهربان و ساده و بی‌کینه ← گروه مسندی / نوری ← متمم

بیت ۲۲: عادت او نیست خشم و دشمنی نام او نور و نشانش روشنی»

معنی: خدا خشمگین نمی‌شود و با کسی دشمنی نمی‌کند. خدا نور و روشنایی است که وجود آدمی را پاک می‌سازد.

آرایه: تکرار «ش» ← واج‌آرایی / نام او نور، تلمیح دارد به آیه «الله نور السماوات و الارض» (= خداوند، نور آسمان‌ها و زمین است.)

نکته دستوری: مصراع اول یک جمله است. مصراع دوم از دو جمله تشکیل شده است: (= نام او نور [است] و نشانش روشنی [است])

بیت ۲۳: تازه فهمیدم: خدایم این‌ خداست این‌ خدای مهربان و آشناست

معنی: تازه، متوجه شدم که خدای من، این خدای مهربان و آشنا است.

نکته دستوری: بیت، سه جمله دارد.

بیت ۲۴: دوستی از من به من نزدیک تر از رگ گردن به من نزدیک‌تر

معنی: خدا تنها دوستی است که به من بسیار نزدیک است حتی از رگ گردنم به من نزدیک‌تر می‌باشد.

آرایه: این بیت، تلمیح دارد به آخر آیه ۱۶ سوره «ق» ← وَ تَحَنُّ اَقْرَبَ اِلَيْهِ، مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ. (= ما به او از رگ گردن، نزدیک‌تریم.) /

نزدیک‌تر ← تکرار

نکته دستوری: بیت، سه جمله دارد که در پایان هر سه جمله، فعل «است» حذف شده: دوستی [است که] از من به من نزدیک‌تر [است] از رگ

گردن به من نزدیک‌تر [است].

بیت ۲۵: می‌توانم بعد از این، با این خدا دوست باشم، دوست، پاک و بی‌ریا

معنی: من بعد از این، می‌توانم با این خدای پاک و به دور از دورویی، دوست باشم.

قصر - قصه‌ها - الماس - بُرَجَش - عاج و بلور - غرور - رعد و برق - طنین - سیل و طوفان - نعرهٔ توفنده - حضور - پرس و جو - تصویر
- قصد - خلوت - وضویی - پوریا - بی‌کینه

❖ **قیصر امین‌پور:** (۱۳۸۶ - ۱۳۳۸ هـ. ش) استاد دانشگاه و شاعر معاصر، وی از شاعران موفق پس از انقلاب به شمار می‌آید. از آثار او می‌توان «در کوچهٔ آفتاب، تنفس صبح، مثل چشمه مثل رود، به قول پرستو و آینه‌های ناگهان» را نام بُرد.

پاسخ بعضی از فعالیت‌های نوشتاری کتاب درسی

پرسش: ردیف و قافیه را در بیت‌های هشتم و هجدهم شعر «پیش از اینها» مشخص کنید.

پاسخ:

مهربان و ساده و زیبا نبود
ردیف قافیه

بود، اما در میان ما نبود
قافیه ردیف

با دل خود گفت و گویی تازه کرد
ردیف قافیه

با وضویی دست و رویی تازه کرد
قافیه ردیف

پرسش: سعدی در بیت زیر، به کدام داستان‌های مذهبی اشاره دارد؟

گروهی بر آتش بَرَد ز آب نیل

گلستان کند آتشی بر خلیل

پاسخ: مصراع اول، تلمیح دارد به داستان حضرت ابراهیم (ع) که به دست نمرود به آتش افکنده شد. مصراع دوم، تلمیح دارد به داستان غرق

کردن فرعون و پیروان او و از همان جا آن‌ها را راهی جهنم کردن.